

Taxiatosh tumani
Axborot-kutubxona markazi
Axborot-bibliografiya xizmati

Shoir, yozuvchi va dramaturg, O'zbekiston xalq shoiri
Sobir Abdulla 120 yoshda
(Bibliografik sharh)

Taxiatosh 2025

Sobir Abdulla ijodi

Shoir, yozuvchi va dramaturg, O'zbekiston xalq shoiri (1965). O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi (1944) Sobir Abdulla (taxallusi; asl ism-sharifi Abdullayev Sobir) 1905 yil 18-sentyabrda Qo'qonda tug'ilgan. Dastlab eski maktabni, so'ng „usuli jadid“ maktabini tugatgach, Qo'qondagi pedagogika bilim yurti (1922-24), Toshkentdagi mahalliy kadrlarni tayyorlash kursi (1924-26) da o'qigan. 1926-48 yillarda „Yangi Farg'ona“, «Yosh leninchi» gazetalarida adabiy xodim, „Mushtum“ jurnalda bo'lim mudiri, Andijon viloyat teatri, O'zbek davlat filarmoniyasi va Muqimiy nomidagi teatrdagi adabiy emakdosh (1936).

Ilk she'rlar to'plami — «Erk ilhomlari» (1931). Shundan keyin uning «Navbahor» (1931), «Kuklam na'rasi», «Zavq» (1932), «Gulshan» (1939), «Suz va soz» (1943), «Davr qo'shiqlari» (1949), «Hayot gulshani» (1959), «Hayot qo'shiqlari» (1962), «Devon» (1965; Hamza mukofoti, 1971) kabi she'riy to'plamlari nashr etilgan. Sobir Abdullaning she'riy ijodi lirika, xajviyot va dostonlardan iborat. Sobir Abdulla aruz vazniga karshi kurash va umumiy badiiy ijodni mafkuralashtirish jarayoni kechgan bir davrda o'zbek adabiyoti klassiklarining boy poetik an'alarini davom ettirib, mumtoz adabiyotimiz bilan zamonaviy adabiyot o'rtasida o'ziga xos ko'prik vazifasini o'tagan. Sobir Abdulla voqelikda ro'y bergan voqea va hodisalarni ifodalashda aruz vazni imkoniyatlaridan samarali foydalangan, ayniqsa, g'azal janrida kishilarga zavq shavq bag'ishlaydigan, ulardagi ezgulik va nafosat tuyg'ulariga ruhiy oziq beradigan ko'plab asarlar yozgan. Uning bastakorlar tomonidan kuyga solingan eng yaxshi gazallari o'zbek qo'shiqchilik san'atining ravnaqiga muhim hissa bo'lib qo'shildi. Sobir Abdullaev ayni paytda hajviy she'rlar ham yozgan. Liroepik janrlarda ham samarali ijod qilgan («Manyovr», 1931; «O'rtoq Yoqubova», 1934; «Katta Farg'ona kanali» tona Polvon o'g'li", 1940; «Gul va sanam», 1957; «Quralay ko'z bir kelinchak», 1958; «Tun va tong», 1971, dostonlar).

Sobir Abdullaning o'zbek adabiyoti taraqqiyotiga qo'shgan katta hissasi uning dramalaridir. «Muxbirga hujum» dastlabki pyesasi 1927-yil Qo'qon drama truppassi tomonidan sahnaga qo'yilgan. Shundan so'ng Sobir Abdulla «Bog'bon qiz» (1926, doston asosida), «Bo'ston» (1937) bir pardali pyesasi hamda «Tohir va Zuhra» (1939) pyesalarini yozdi. 1940-yilda ilk bor sahna yuzini ko'rgan va hanuzga qadar o'zbek musiqiy teatrlari repertuarlarini bezab kelayotgan «Tohir va Zuhra» asari Sobir Abdulla ijodining gultojidir. Sobir Abdulla dramasi bilan Tuxtatsin Jalilovning musiqasi o'zaro uyg'unlashgan holda sevgi va muhabbat haqidagi Sharq afsonasining «Romeo va Julyetta», «Layli va Majnun» singari jahon adabiyotining mashhur ishqiy asarlari darajasiga yaqinlashishiga imkoniyat yaratdi. Sobir Abdullaning ushbu asari asosida «Tohir va Zuxra» kinofilmi (rejissyor N.G'aniyev) va opera spektakli (kompozitorlar T. Jalilov va boshqa Brovsin) ham yaratilgan. Sobir Abdulla urush yillarida hamkorlikda «Qo'chqor Turdiyev» (1941), «Davron ota» (1942), «O'zbekiston qilichi» (1943), urushdan keyingi yillarda esa zamonaviy hamda tarixiy afsonaviy mavzularda «Alpomish», «Gul va Navro'z», «Iste'dod», «Mening jannatim», «Hijron va vijdon» singari pyesalarni ham yozdi. Bu asarlarning aksari poytaxt va viloyat teatrlarida sahnalashtirilgan.

Sobir Abdullaning adabiy merosida nasriy asarlar ham salmoqli o'rinni egallaydi. Uning 1931-yilda nashr etilgan «Navbahor» to'plamidan she'rlar bilan birga davrning dolzarb mavzularida yozilgan hikoyalar ham urin olgan. Sobir Abdulla nasriy janrlardagi izlanishlarini davom ettirib, «Ulfat» (1939), «Soyalar» (1963) hikoyalar to'plamlarini e'lon qildi. Kichik nasr janrlarida erishilgan tajriba yozuvchining «Mavlono Muqimiy» romani (1965) ustida olib borgan ijodiy ishida, ayniqsa, qo'l keldi. Sobir Abdulla Muqimiy va uning zamondoshlarini ko'rgan kishilar xotiralari asosida romanda shoir hayoti va u yashagan tarixiy davr manzaralarini haqqoniy aks ettirdi. Keyinchalik Sobir Abdulla tarixiy o'tmish mavzusida yozilgan «Besh sarguzasht» qissasini (1971), Hamza, G'.G'ulom, A.Umariy, M.Uzoqov kabi adabiyot va san'at namoyandalariga bag'ishlangan xotiralari yozdi. Sobir Abdulla «Tohir va Zuhra», «Maysaraning ishi» operalari librettosining ham mualliflaridan biri. Qo'qon va Toshkentdagi bir necha ko'cha, maktab va kutubxonaga shoir nomi berilgan.

Hayoti

Sobir Abdulla (Abdullaev Sobirjon) 1905-yil 18-sentyabrda Farg'ona viloyatining Qo'qon shahrida ishchilar oilasida tug'ilgan. Sobirjonning otasi Abdullajon Alimov (1863-1933) mirzo (kotib) bo'lib, oily ma'lumotli shaxs bo'lgani uchun mumtoz o'zbek, tojik, fors adabiyoti she'riyatining jonkuyar muhlisi bo'lgan. Bedil she'riyatining muhlisi, ajoyib shaxmatchi, o'sha davrning ko'zga ko'ringan shoirlari: Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Mavlونیy bilan do'st bo'lgan. Onasi – Xo'jarbibi Muhammadamin qizi ham o'qimishli ayol bo'lib, o'g'liga ancha erta o'qish va yozishni o'rgatgan. «Nogiron» va «Osियो» taxalluslari bilan g'azallar yozgan. Uning ta'siri ostida Sobirjon bolaligidan she'riyatga ishtiyoqni kuchaytirdi. Nafaqat onasi balki holasi ham uni sheriyaatga qiziqishida katta ahamiyat kasb etgan. Bu haqida shoirning o'zi quyidagicha eslaydi: «Men chin yurakdan she'riyatni orzu qilardim!»

Sobirjon sakkiz yoshidanoq ko'plab Sharq shoirlarining asarlarini asl nusxada bemalol o'qiy olar, g'azallar, masnaviy, qasidalarning teran ma'nosini tushunishga harakat qilardi. kichik- kichik baytlar tuzishga urinardi.

1920-yilda maktabni tugatib, Qo'qon maorif institutida o'qishni davom ettiradi. 1924-1926-yillarda «Yangi Farg'ona» gazetasining yumor bo'limida ishlab, mahalliy va markaziy respublika gazeta-jurnallarida she'rlarini faol chop etgan; parallel ravishda Farg'ona viloyati ijroiya qo'mitasi kotibi bo'lib ishlagan. 1927-yilda u ilk bor drama janrida o'zini sinab ko'rdi: «Muhbirga bosqin» nomli birinchi pyesasi nashr etildi.

1928-yildan jurnalistlar tayyorlash kurslarini tugatgandan so'ng Sobir Abdulla ona vatani Qo'qonga qaytadi va «Qizil O'zbekiston» respublika gazetasining Farg'onadagi maxsus muxbiri bo'lib ishlaydi. O'sha yildan to umrining oxirigacha o'z sahifalarida zamonaviy jamiyat vakillarining savodsizlik, dilsizlik, ochko'zlik, pulxo'rlik va boshqa illatlarini qoralovchi satira tarzida hikoya va ocherklar chop etadigan «Mushtum» respublika satirik-hajviy jurnali bilan yaqindan hamkorlik qiladi.

O'zbek davlat musiqali teatri (hozirgi Toshkentdagi Muqimiy nomidagi musiqali drama va komediya teatri)da 1931-yilda iste'dodli dramaturg sifatida Sobir Abdulla hayotining yangi bosqichi boshlanadi, u yerda adabiy qism boshlig'i lavozimiga taklif qilindi. Keyinchalik musiqali drama teatrlarida yillar davomida mehnat va ijodiy faoliyat davom ettirdi.

Sobir Abdulla 30 ga yaqin sahna asarlari yaratdi. Ular nafaqat O'zbekiston, balki Qirg'iziston, Tojikistonda ham ko'plab teatrlar sahnalarida qo'yilgan. Ularning ba'zilari («Toxir va Zuxra», «Alpomish», «Muqimiy», «Gul va Navro'z») zamonaviy o'zbek dramaturgiyasining mumtoz namunalari sifatida hozirgacha respublika teatrlari repertuarlaridan tushmay kelmoqda. Shoir va dramaturg Sobir Abdulla tavalludining 100 yilligi hamda «Toxir va Zuhra» dramasiqa musiqa yozgan bastakor To'xtasin Jalilovning 110 yilligi munosabati bilan Alisher Navoiy nomidagi Davlat akademik katta teatri Toshkentda uning opera versiyasini qayta ishlab chiqarish boshlandi.

Sobir Abdulla ham o'zini iste'dodli ssenariy muallifi sifatida ko'rsatdi. Uning (A. Speshnev bilan birgalikda) ssenariysi bo'yicha suratga olingan «Tohir va Zuhra» (1945) badiiy filmi jahon ekranlarini katta muvaffaqiyat bilan aylanib chiqdi va jahon kinosi xazinasidan munosib o'rin oldi.

Sobir Abdulla «aruz» she'riy shaklini mukammal o'zlashtirgan va o'z ijodida keng qo'llagan kam sonli zamonaviy o'zbek shoirlaridan biri edi. Ildizlari asrlarga borib taqaladigan shakl, Alisher Navoiy o'lmas ijodlarining shakli. Biroq, bu ko'pincha «sotsialistik realism» tanqidchilarining tanqidlariga sabab bo'ladi, ular «aruz» ni klassik, ammo eskirgan, versifikatsiyaning arxaik shakli deb hisoblaydilar. Ammo vaqt hamma narsani o'z o'rniga qo'ydi. Sobir Abdulla davrlar chorrahasida ijod qilib, mumtoz va zamonaviy o'zbek adabiyotini bog'lovchi bo'g'in bo'lib, o'z asarlarida sharq she'riyatining nafis lirikasi, musiqaliligi, sir-sinoatini saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi. U o'zining lirik asarlarini yaratib, mumtoz shoirlarning eng yaxshi an'alarini davom ettirib, zamonaviy shoirlar orasida birinchi bo'lib o'zining «Devon»ini yaratdi, unda o'zining asl asarlari: she'rlar, g'azallar, hajviyalar, muhammaslar, musaddaslar, musammanlar, tarijibandlar, masnaviy, ruboiylar joy olgan.

Sobir Abdulla ko'plab she'riy to'plamlar muallifi. Sobir Abdullaning qancha lirik she'r va g'azallari musiqaga qo'yilganligini hech kim hisoblamagan, ammo ularning ko'pchiligi bugungi kunda o'zbek qo'shiq san'atining klassikasiga aylantirgani aniq. Ular xalq tomonidan seviladi va hozirgacha kontsertlarda ijro etiladi, radio va televideniya orqali eshitiladi. O'zbekistondagi har bir to'y marosimi bugun ham «To'ylar Muborak...!» qo'shig'i bilan ochiladi. («Tohir va Zuhra» musiqali dramasiqidagi to'y tabrigi, birinchi marta 1939-yilda ijro etilgan.)

1945-yildan KPSS a'zosi.

Sobir Abdulla 1972-yil 24-oktyabrda vafot etdi. Toshkentdagi (Chig'atoy qabristoni) dafn etilgan.

Oilasi

- Xotini — Saodatxon Abullayeva, (1912 — 1972), uy bekasi.
- O‘g‘li — Yashin Abdullaev, (1931 - 1992), fizik elektronika, to‘rt qiz va bir o‘g‘li bor.
- Qizi — Yashna Abdullaeva, (1935 - 2018), yadro fizikasi, bir qiz va bir o‘g‘li bor.
- Qizi — Gulshan Abdullaeva, (1939 - 2005), infeksiyachil, o‘g‘illari bor.
- Qizi — Ravshan Abdullayeva, (1944 - 2015), filolog, qizi bor.

Unvonlar va mukofotlar

- 1944 - O‘zbekiston SSRda xizmat ko‘rsatgan san‘at arbobi.
- 1965 - O‘zbekiston SSR xalq shoiri
- 1971 – «Devon» she‘riy to‘plami uchun Hamza nomidagi O‘zbekiston SSR Davlat mukofoti
- Mehnat Qizil Bayrog‘i Ordeni (18.03.1959)
- 2 marotaba «Mehnat faxriysi» medali (31.01.1939; 1950)
- 2 marotaba «Shon-sharaf belgisi» ordeni (1944; 1946)

Manbalar

1. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent. 2000-yil
2. Налёт на корреспондента (Wayback Machine saytida 2016-03-04 sanasida arxivlangan)
3. «Журнал Муштурм» (deadlink). 2014-yil 26-noyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2015-yil 25-aprel.
4. „Узбекский государственный музыкальный театр драмы и комедии им. Мукими“ (deadlink). 2013-yil 8-oktyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2015-yil 25-aprel.
5. *Турсунов Т. Абдулла Собир* // Театральная энциклопедия / под ред. С. С. Мокульского. — М.: Советская энциклопедия, 1961. — Т. 1.

Adabiyotlar

- Abdurahmonova M., Sobir Abdulla. Hayoti va ijodi haqida ocherk, T., 1965; Abdurahmonova M., Zamin va zamon kuychisi, T., 1975.
- Sovet O‘zbekistoni yozuvchilari. Toshkent. 1959-yil.
- R. Muqimov. „Sobir Abdulla“ (Adabiy portret). Toshkent. 1965-yil.
- S.Abdulloh. „Shoirlar shahri, fozillar fahri – Qo‘qondan men“ (Men Qo‘qondanman – shoirlar shahri, olimlar faxri), J. „O‘zbek tili va adabiyoti“, 3-son, Toshkent, 1970, 73-78-betlar.
- S.Abdulloh. „O‘ttiz yil qissasi“. „Toshkent oqshomi“ gazetasi (Toshkent oqshomi), 12.03.1970.
- M.Abdurahmonova. „Yer va vaqt qo‘shiqchisi“. Toshkent, 1975-yil.
- M.Abdurahmonova. Sobir Abdulloh. Hayoti va ijodi (Sobir Abdulla. Hayoti va ijodi). Toshkent. 1980-yil.

- M.Abdurahmonova. „Sobir Abdulla tavalluding 90 yilligiga“ (S.Abdulla tavalludining 90 yilligiga). J. „Sharq yulduzi“ (Sharq yulduzi), 9 – 10, 1995-yil.
- Ya.Abdullaeva. Ota xotiralari (S.Abdulla tavalludining 100 yilligi munosabati bilan) Pravda Vostoka. Toshkent, 10.02.2006 y.
- S. Abdulloh. „Zebo et ket...“ (S. Abdulla tavalludining 100 yilligiga. N. Karimov tahriri), 2007, Toshkent.
- N. Karimov. "Sobir Abdulla" "Sharq yulduzi", 2015-yil, 4-son, (sarlavha: „Tarix karvoni“).
- R. Ahmad.,„TASVIR“. 2016 y-il 22-sentyabr, 38-son (809) (sarlavha: “ma’naviyat”).

Internet tarmoqlaridan foydalanildi.

Tayyorlagan:

D.Utemuratova